

64. Tautas vērtību un individuālo vērtību mistrojums

Vērtības ir cilvēka dzīves nepieciešamība. Bez vērtībām nedzīvo neviens cilvēks. Katram cilvēkam ir savas dzīves vērtības. Taču vērtības pieder tām dzīves nepieciešamībām, par kurām parasti neviens īpaši nedomā. Ne vienmēr cilvēka paškritisko pārdomu un emocionālo pārdzīvojumu tēma ir viņa dzīves vērtības. Ne visiem cilvēkiem piemīt noslieksme nodoties refleksijām par savām vērtībām. Tas nav trūkums un par to nav jākaunās. Galvenais, lai būtu vērtības; vismaz dažas vērtības.

Vēl retāk ir sastopama cilvēka individuālo dzīves vērtību publiskā prezentācija. Vērtības pieder cilvēka intimajai sfērai. Taktisks un korekts cilvēks parasti publiski neplātās par savu iekšējo pasauli un personisko dzīvi. Tās satura atklāšana visbiežāk nav iespējama bez savstarpējās uzticības, tuvības, draudzīguma, sirsnības. Cilvēks par savām vērtībām stāsta tikai vistuvākajiem līdzcivēkiem.

Nav grēks atkārtot: vērtības ir cilvēka dzīves nepieciešamība. Bet vērtības ir arī attiecīgā cilvēka garīgās būtības spogulis. Cilvēka vērtības ļoti spilgti atsedz viņa garīgo būtību. Ļoti grūti ir pateikt, kas cilvēka raksturojumā var konkurēt ar vērtībām. Domājams, vērtības visdziļāk un visprecīzāk atklāj indivīda reālās dzīves izpratni un filosofisko izpratni par cilvēciskās esamības jēgu. Vērtības paskaidro, kādu lomu attiecīgais cilvēks sev definējis līdzcivēku kolektīvā – ģimenē, tautā, valstī.

Ar vērtībām tāpat kā ar jebkuru idejisko veidojumu var manipulēt – veikli sagrozīt, viltīgi formulēt, tendenciozi izskaidrot. Kolektīvo vērtību struktūrā vienmēr ietilpst noteikta manipulācija. Kolektīvās vērtības ir ideoloģijas produkts, bet ideoloģija bez manipulācijas neeksistē.

Arī individuālās vērtības var būt ideoloģijas produkts, cilvēkam apzināti veicot konkrētu ideoloģisko darbību, kuras laikā viņš sabiedrībai sevi pasniedz noteiktā gaismā. Tādējādi var teikt, ka arī individuālo vērtību struktūrā var ietilpt noteikta manipulācija. Bet manipulācijas var būt visdažādākās. Tajā skaitā tāda manipulācija, kas pilnā mērā ir uzskatāma par individuālo vērtību un tautas vērtību šarlatānisku mistrojumu – apzinātu krāpšanos un blēdību, visu materiālu samīcot vienā putrā.

Faktiski „piārs”, „publicitātes”, „atpazīstamības”, „publisko personu” greizo spoguļu laikmetā krāpšanās ir ļoti izplatīta parādība. Mūsdienu greizo spoguļu laikmetā cilvēku vērtē nevis atbilstoši viņa prāta spējām, morālajai stājai, erudīcijai, profesionālajai kompetencei un profesionālajiem sasniegumiem, bet gan atbilstoši publikācijām par viņu medijos. Un nav svarīgi, vai publikācijas ir žurnālistu iniciatīva jeb apmaksāts pasūtījums medijiem.

Latvijas Republika ir dāmu republika. Pie mums visur valda sievietes. Sievietes valda parlamentā, ministru kabinetā, ministrijās, valsts iestādēs, pašvaldībās. Sievietes valda bankās, visdažādākā profila departamentos, augstskolu fakultātēs, katedrās un studiju programmās. Sievietes valda politiskajās partijās un „smadzeņu centros”. Sievietes valda medijos. Viena intrigu tamborētāja tagad vēlas kļūt par Valsts prezidenti. Pati uzprasās, uz ko ir spējīgs vienīgi parapsihiskas psihe īpašnieks. Tātad varbūt arī Valsts prezidents mums atkal būs sieviete.

Tas ir labi, ka mums ir dāmu republika. Ne pa jokam slavenais satīriķis rezumēja: „Sieviete – cilvēka draugs!”. Manuprāt, Mūrnieces jaunkundze noteikti ir cilvēka draugs.

Pats par sevi saprotams, ka par valdīšanu sapņo Latvijas katra dāma. Mūsu dāmas ir ielāgojušas, lai tiktu pie valdīšanas nekas īpašs nav vajadzīgs. Vienīgi nepieciešama ir „atpazīstamība” un „publiskās personas” iesauka. Vārdu sakot, nepieciešams ir enerģisks „piārs”, sabiedrībai nepārtraukti atgādinot par savu neaizstājamo klātbūtni.

Par laimi „piārs” ir tāda patīkama vizma, ko apsviedīga sieviete pati saviem spēkiem var noorganizēt. Jāraksta pašai par sevi un viss. Jāraksta par to, kas ļaudīm ies pie sirds. Jāraksta par to, par ko kautrējās rakstīt citi. Piemēram, jāraksta par savām nacionāli cēlajām un valstiski patriotiskajām vērtībām. Ļaudis tam noteikti pievērsīs uzmanību. Ļaudis vienmēr pievērsīs uzmanību kaut kam ciniskam, nekaunīgam, pārdrošam, netaktiskam, nekorektam, nesmalkjūtīgam, nepiedienīgam, amorālam, iracionālam, pretīgam, nevēlamam, atbaidošam.

Un vēl kas. Ļaudis pievērš uzmanību arī tiem gadījumiem, kad kāds noliedz kaut ko cinisku, nekaunīgu, pārdrošu, netaktisku, nekorektu, nesmalkjūtīgu, nepiedienīgu, amorālu, iracionālu, pretīgu, nevēlamu, atbaidošu. Arī šo ļaužu īpašību var ērti izmantot savā labā.

Tā tas burts burtā nesen notika Latvijā. Kāda nadzīga dāma uzrakstīja rakstu par savām nacionāli cēlajām un valstiski patriotiskajām vērtībām, bet otra dāma nekavējoties uzrakstīja rakstu par dāmas vērtību nevērtību, pie reizes pati gribot negribot atklājot savu vērtību vēl drausmīgāku nevērtību.

Tas ir ļoti uzskatāms sižets. Tajā atspoguļojās līmenis, līdz kādam ir nobrucis sabiedrības noteikts slānis attieksmē pret cilvēciski tik svētu parādību kā individuālās vērtības un tautas vērtības. Pie tam tas ir sabiedrības slānis, kuram vajadzētu sniegt priekšzīmi pārējiem ne tikai savu individuālo vērtību izvēlē, bet arī attieksmē pret cilvēka garīgumu un intimitāti. Sižeta personāžs ir saistīts ar tādiem amatiem kā ministrs, parlamenta deputāts, universitātes pasniedzējs. Tā teikt, augstāk vairs nav kur kāpt. Teorētiski tā ir sabiedrības cilvēciskā kapitāla virsotne, uz kuru visi lūkojās kā uz morālā cēluma etalonu – mērauklu un paraugu salīdzināšanai.

Uzvārdus nav vērts minēt. Tas neko nedos, jo abu dāmu vietā tikpat labi var būt citas dāmas ar saviem uzvārdiem. Abām dāmām izvēlēsimies latviešu kultūrā vienu no visslavenākajiem vārdiem – Baiba. Pirmo dāmu mīlīgi dēvēsim Baibiņa/1 (B/1), bet otro dāmu (to, kura kritizēja) tikpat mīlīgi dēvēsim Baibiņa/2 (B/2). Latviešu kultūras vēsturē sastopamo čalojumu ap vārdu „Baiba” neatgādināsim. Sabiedrības prāva daļa atcerās kaislības ap filmas „Pūt, vējiņi!” tēlu vārdā Baiba.

Dotais sižets ir tipisks. Tās personas, kuras amata krēslā kādu laiku ir pasēdējušas nepelnīti (pateicoties savai nekaunībai un „publicitātei”), spiestas nepārtraukti taisīt troksni, jo cita jau nekā nav. Vienīgi ir tikai troksnis. Nav nekādi reāli darbi un reāli darba panākumi. Tas attiecas arī uz abām Baibiņām. Īpaši uz B/1, kura jau ir pasēdējusi visos trijos minētajos krēslos. Viņa, iespējams, grib pasēdēt vēl kādā augstā krēslā. Latvijā ir ļoti viegli kļūt par Valsts prezidentu, parlamenta vadītāju.

Dotais sižets ir tipisks vēl vienā ziņā. Tajā atklājās, cik zemu „publiskā persona” var nolaisties, lai izpatiktu ļaužu masām. „Publiskā persona” cilvēciski intimo sarunu par vērtībām nekaunās pārvērst savtīgā ideoloģiskajā manipulācijā. Runājot par vērtībām, „publiskā persona” neteiks, ka visaugstāk vērtē ģimeni, vecākus, bērnus, darbu. Tik mīkstsirdīgi drīkst murrāt „vienkāršais pilsonis”. Žirgti žibulējošai „publiskai personai” ģimene, vecāki, bērni, darbs nav vērtības, kuras būtu vērts pieminēt. Žirgti žibulējošai „publiskai personai” ir metafiziski smalkākas un nacionāli nozīmīgākas vērtības. Tas nekas, ka praktiski ir vienīgi kaut kādi pseidonacionālistiski surogātlozungi un prastas politiskās publicistikas šķebīgi štampi.

B/1, kura nesen publicēja rakstu par vērtībām, ir kvēlās liesmās rūdīta šarmanta politiskā tūriste. Pēcpadomju gados viņa ir apceļojusi gandrīz visas politiskās partijas, kuras prata kaut kur tikt pie varas. Teiksim, mūsu brašos antiglobālistus viņa nav apceļojusi, jo viņiem nav izredzes tikt pie varas un no viņiem nevar dabūt pasēdēt kādā valdības krēslā. Pašlaik B/1 ir ieperinājusies naciķu simpātiskajā barā. Tas vienmēr ir pratis tikt pie varas un tramīgi piedalīties valdības krēslu mistiskajā tirgū. Tāpēc nav pārsteigums, ka B/1 rakstā iepītas naciķu trafaretās rožainās frāzes par „Krievijas impērisko šovinismu”, „Putina impēriskajiem murgiem”, „okupāciju”. Acīmredzot, naciķu gaišais elektorāts ne uz mirkli nedrīkst aizmirst, ka B/1 kardināla individuālā vērtība ir šaušalīgs naidis pret kaimiņu valsti.

Baibiņas/1 rakstā ir uzblīdis prātam grūti aptverams tautas vērtību un individuālo vērtību mistrojums. Rakstā sanāk, ka B/1 individuālās vērtības ir identiskas latviešu tautas vērtībām. Pie tam latviešu tautas vērtības ir formulētas mūsu naciķu labākajās retoriskajās tradīcijās.

B/1 rakstā jau pirmie teikumi ir aizdomīgi: „Skaidra, ārkārtīgi cildena vērtību sistēma gadu simtiem ir dzīvojuši latviešu tautas apziņā un rīcībā. Skaisti un izcili tā ir noformulēta mūsu tautas garamantās, baznīcas dziesmu grāmatās un katehismos, mūsu literatūras klasikā. Uz šo vērtību pamata ir tikusi dibināta Latvijas valsts”.

Kā redzam, nav nosaukta neviena konkrēta vērtība. Minēti vienīgi tautas vērtību avoti. Turklāt nepareizi. Elementāri izglītots cilvēks zina, ka „baznīcas dziesmu grāmatas un katehismus”

sastādīja vācieši. Reliģiskajā literatūrā nekādi nevarēja atspoguļoties latviešu vērtības. Elementāri izglītots cilvēks tāpat zina, cik grandioza loma latviešu tautas mentalitātē vienmēr ir bijusi kristietības vērtībām. Vācbalti ne veltī žēlojās, ka viņiem nav izdevies izskaust pagānismu vietējā etnosā. To neapzināti apliecina arī pati Baibiņa/1. Atsaukšanās uz pagānisma caurvītajām „tautas garamantām” un katehismu ir spilgta kognitīvās disonances izpausme. Raksta autore par katru cenu tiecas auditoriju pārliecināt, ka viņai ir dārgs gan latviešu pagānisms, gan kristietība.

Mākslīgi (priekš nezināšiem) ir piekārts teikums „Uz šo vērtību pamata ir tikusi dibināta Latvijas valsts”. Nekādi nav ticams, ka angļu un franču politiķi ņēma vērā kaut kādas abstraktas latviskās vērtības, izlemjot jautājumu par LR dibināšanu pēc I Pasaules kara. Gluži pretēji. Angļu un franču politiķi zināja, ka latviešu tautai nevar būt tāda kolektīvā vērtība kā valstiskums. Iemesls nav jāpaskaidro. Bet kas attiecās uz „tautas garamantu” pārzināšanu, tad objektīvā aina atklājās jau padomju laikā, piemēram, kaislībās ap Baibas tēlu minētajā filmā. Tika veikta socioloģiskā aptauja un atklājās, ka latvieši nemaz nezina savas tautasdziesmas. Dzirdējuši tikai skolā nolasītos pantus.

B/1 tā arī konkrēti nenosauc nevienu no „mūsu gadsimtiem lolotām vērtībām”. Tas ir saprotams. Tas ir riskanti. Jāuzņemās atbildība. Var iekulties nepatīkšanās, jo mums nav skaidra priekšstata par tautas kolektīvajām vērtībām. Tas tāpēc, ka mums nav tautu saprātīgi orientējoša ideoloģija. Mūsu valdošā kliķe visu laiku ir bijusi aizņemta ar mantas un naudas sadalīšanu, zagšanu, pielīšanu amerikāņiem. Valdošā kliķe nav spējīga izstrādāt sociāli veselīgu ideoloģiju un tajā skaitā tautas kolektīvo vērtību sistēmu. Savukārt mūsu mēnessērdzīgā un servilā inteliģence apmēram 30 gadus (no „perestroikas” laika) ir meklējusi tikai latvisko identitāti, pati neapverot, kam tajā jāietilpst.

Raksta noslēgumā B/1 vērtību orientācijā tomēr parādās zināma konkrētība: „Mīlestība, ticība un kauns - ja mēs nosargāsim šīs trīs lietas (turklāt visas trīs kopā!), tad varbūt nosargāsim arī Latviju”. Neviens neuzdrošinātos iebilst, ja „mīlestība, ticība un kauns” būtu formulētas kā individuālās vērtības. Bet tā tas nav. Baibiņa/1 minētās trīs vērtības pasniedz kā latviešu tautas kolektīvās vērtības. Turklāt tādas kolektīvās vērtības, bez kurām nav iespējama LR nākotne. Tāpēc pats par sevi sagaidāms, ka iegaudosies karsta polemika.

Nekavējoties polemiku iegaudoja Baibiņa/2. Taču viņas tekstā arī nav konkrētības. Viņa turpina Baibiņas/1 aizsākto gaisīgo daiļrunību par „fundamentālām, neapšaubāmām, absolūtām vērtībām”, nefiksējot nevienu konkrētu vērtību.

Baibiņa/2 saka: „[...] kundze kā trīs būtiskas vērtības min mīlestību, ticību un kaunu. Man ļoti žēl, ka šajā klasiskajā vērtību uzskaitījumā ir ar kaunu ir nomainīta cerība. Pamatota cerība, ka jaunieši ar mūsu palīdzību ir un būs spējīgi atrast stabilas (bet ne absolūtas un fundamentālas) vērtības un ka, mainoties sabiedrībai, katram no mums atkal un atkal no jauna izdosies atrast un formulēt vērtības, kas ļauj cilvēci sadzīvot”.

Baibiņas/2 domu gaita nav saprotama. Citētajos teikumos saprotu tikai to, ka B/1 nevajadzēja „cerību” aizstāt ar „kaunu”. Citāta pēdējo teikumu, piedodiet, nesaprotu.

Polemika turpinājās. Kvēlās liesmās rūdītā šarmantā politiskā tūriste Baibiņa/1 ātri sagatavoja atbildi Baibiņas/2 rakstam. Bija taču radusies lieliska perspektīva „autopiāram”.

B/1 tūlīt pasaka galveno gan par sevi, gan par oponenti: „Vispirms manai oponentei, kā izrādās, nav īsti skaidrs, "ko nozīmē [...] kundzes minētās fundamentālās, neapšaubāmās, absolūtās vērtības". Nekad neesmu slēpusi, ka man šīs fundamentālās, neapšaubāmās, absolūtās vērtības ir desmit Mozus baušļi, Kristus mīlestības evaņģēlijs un dainu ētika. Kas ir [...] kundzes fundamentālās vērtības, tas lasītājam paliek noslēpums”.

Beidzot radusies ir zināma skaidrība par Baibiņas/1 individuālajām vērtībām. Uzzinām, ka dāmai ir ne tikai tāda individuālā vērtība kā šaušalīgs naidis pret kaimiņu valsti, bet arī tādas individuālās vērtības kā „desmit Mozus baušļi, Kristus mīlestības evaņģēlijs un dainu ētika”.

Viss būtu labi, ja nebūtu manipulācijas smaka. Nebūtu grūti paciest pagānisma un kristietības kārtējo kokteili. Tomēr nav paciešama nekompetentas, šarlatāniskas, sentimentāli manierīgas samākslotības smaka. Viss būtu labi, ja šī smaka neraksturotu teksta autori.

Adekvāti ir vārdi „desmit Mozus baušļi”. Pārējie vārdi atkal ir priekš nezinīšiem un sirdsšķīstiem mietpilsoņiem. Tā drīzāk ir poza nekā intima atklāsme. Un šī poza, lūk, ir griezīgs apliecinājums tam, līdz kādam līmenim ir nobrukusi sabiedrības kāda slāņa attieksme pret cilvēciski tik svētu parādību kā individuālās vērtības un tautas vērtības.

Mākslīgais leksiskais virknējums „Kristus mīlestības evaņģēlijs” skan skaisti. To lasot, kāds nobirdinās salda saviļņojuma asaras. To pašu var piedzīvot vārdi „dainu ētika”, kaut gan šis atvasinājums ir visneadekvātākais B/1 vērtību kolekcijā. Ētika ir filosofiskā disciplīna. Ētika pamatoti asociējās ar zinātni. Ētika „uzvedās” kā zinātne, kaut gan formāli netiek uzskatīta par zinātni. Vārdi „dainu ētika” skan aizgrābjoši. Taču izglītots cilvēks tā nedrīkst teikt.

No abām Baibiņām sociāli visbīstamākā ir B/2. Pirmā Baibiņa ar savu naciķu glamūru faktiski ir noiets etaps. Visi zina, ka jau sen naciķu tukšā muca neskan tālu. Naciķu tukšā muca nevar skanēt tālu, jo naciķi ne ar ko nav labāki par pārējiem mūsu valdošajā kliķē. Naciķu elektorāts ir niecīgs. Pragmātiskās jaunās paaudzes nesilda demagoģiskās norādes uz tautas garamantām, katehismu, baznīcas dziesmu grāmatām, baušļiem. Skaidrai galvai ir acīmredzama Baibiņas/1 traktātu samākslotība, nekonkrētība, krasī atšķirīgu fenomenu odiozā satuvināšana. Skaidra galva tūlīt redz, kas tas ir par cilvēku un ko viņš vēlas panākt. Ātri atšifrējamā B/1 sabiedrību nespēj nopietni ietekmēt.

Cita lieta Baibiņa/2. Par viņas individuālajām vērtībām rakstā neko neuzzinām. Toties uzzinām par viņas idejisko tendētību. Ja B/1 ir tendēta uz vulgāri sentimentālu un mitoloģizētu etnisko arhaiku, demagoģisku argumentēšanu ar pagānisma un kristiānisma elementiem, tad B/2 ir tendēta uz neoliberalisma un postmodernisma sludināšanu. Viņa ir saindējusies ar plurālisma indi un slavē šīs indes fanus mūsu izglītībā. Viņa priecājas, ka mūsu bērnus indē ar plurālisma indi jau no pirmās klases.

Plurālisms ir Rietumu ideologu ļoti tālredzīga rīcība, jo spēj pilnā mērā sagraut ne tikai cilvēka idejisko patstāvību, bet cilvēka garīgās esamības balstus vispār. Droši var teikt, ka plurālisma slavināšana ir viena no vislielākajām viltībām neoliberalisma un postmodernisma propagandā. Šīs viltības sekas ir drausmīgas. Panākts ir tas, ka plurālisma jēdziens tiek pielietots ļoti plašā amplitūdā. To lieto, runājot par pasaules uzskatu, reliģisko, politisko, dzīves veidu daudzveidību. Lieto arī tāpēc, lai cilvēkus pieradinātu pie vērtību daudzveidības, kas ir viens solis no bezdibeņa – vērtību nihilisma.

B/2 skaidro: „Manuprāt, izglītībai gan praktiski, gan teorētiski ir jāsniedz ieskats vērtību teoriju un pieeju daudzveidībā. Tieši šādu skatījumu saredzu šobrīd Latvijā apstiprinātajā izglītības saturā: piemēram, 1.-3. klases mācību priekšmeta standarts ētikā paredz, ka skolēni "mācās kritiski domāt un lietot kritērijus vērtību izvēlei", pamatskolas standartā sociālajās zinībās minēts, ka skolēns "prot ar toleranci izturēties pret atšķirīgām vērtībām", bet vidusskolas filozofijas standarts nosaka, ka šajā mācību priekšmetā skolēnam rada iespēju "apzināties vērtību nozīmi cilvēka un sabiedrības dzīvē, diskutēt par vērtību daudzveidību””.

Plurālisms ir ļoti tuvs radnieks citai indei - aksioloģiskajam relatīvismam (aksioloģija ir filosofiska mācība par vērtībām). Tāpēc totāli saindētā B/2 tipiski izsakās: „Vērtības ir jāmeklē, un katram no mums visa dzīve ir vairāk vai mazāk intensīvs vērtību meklēšanas, apgūšanas un īstenošanas process. Skolotājam noteikti ir jābūt lieliskam paraugam, padomdevējam un līdzgaitniekam šajā ceļā, tomēr vienlaikus skolotājs nedrīkst kļūt par moralizējošu absolūtas patiesības sludinātāju. Diez vai mēs gribam, lai mūsu bērnus tiek ieaudzināta bezierunu piekrišana varas pozīcijās esošam viedoklim par to, kas ir un kas nav vērtīgs! Tas pārāk atgādina visai nesenu vēsturisko pieredzi, kurā vērtību izglītība tika izmantota kā instruments manipulācijām un smadzeņu skalošanai”.

Saindēšanās sekas ir B/2 drausmīgie vārdi, ka „skolotājs nedrīkst kļūt par moralizējošu absolūtas patiesības sludinātāju”. Labi ir zināms, ka plurālisma jēdzienam neoliberalisma un postmodernisma ideoloģijā faktiski ir tikai viens uzdevums – cilvēkos sagraut ticību patiesībai. Minētajā ideoloģijā jautājums par plurālismu viltīgi maskētā veidā (zemtekstā) ir savīts ar jautājumu par patiesību, cenšoties cilvēkus atradināt no patiesības un tā vietā cilvēkiem iezombēt atziņu, ka nav visiem viena patiesība, bet katram indivīdam var būt sava patiesība par ikvienu

lietu un parādību. Turklāt visprieīgākais - patiesība nemaz nepastāv! Bet, ja nepastāv patiesība, tad nepastāv arī morāle un morāles vērtības. Tādā gadījumā mēs katrs varam uzvesties saskaņā ar savu morālo kodeksu un mums nav vajadzīgas vērtības.